

İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN HALK KÜLTÜRÜ ÖGELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*Fatma ÜNAL**

Öz

Halk kültürü; üretilen, yaşatılan, sözlü veya yazılı olarak gelecek kuşaklara aktarılan, örgün olmayan ve geleneksel alanlarda yoğunlaşan ortak değer, davranışlarla yaşayış kalıplarının bütünüdür. Halk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasının, kaçınılmaz bir süreç olan küreselleşme karşısında ulusal kimliklerin korunmasına katkı sağlayacağı kuşkusuzdur. Bunun gerçekleşmesinin yolu eğitim ve öğretimden geçmektedir. Halk kültürünün ilköğretimde genç kuşaklara aktarılabilmesi en önemli derslerden bir sosyal bilgilerdir. Bu araştırmanın amacı, ilköğretim 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında halk kültürü öğelerine ne düzeyde yer verildiğini ortaya koymaktır. Tarama modeli ve içerik analizi yöntemiyle yapılan araştırma sonucunda ders kitaplarında en çok mevsimlik bayramlar, çocuk oyunları, evlenme, işleme, kadın giysi-kuşam-süslemesi, yemek-yiyecek-içecek, Karagöz, atasözü, halk müziği/çalgısı, Türk halk oyunları, güreş ve cirit halk kültürü öğelerine yer verildiği tespit edilmiştir. Sosyal bilgilerin disiplinlerarası bir alan olması nedeniyle bu derse ait ders kitaplarında halk kültürünün bütün öğelerine yer verilebileceği örneklerle sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kültür, halk kültürü, ilköğretim, sosyal bilgiler, ders kitabı.*

THE EVALUATION OF FOLK CULTURE ELEMENTS INCLUDING IN PRIMARY SCHOOL SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS

Abstract

* Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, drfatmaunal@gmail.com

Folk culture is a total of common values, behaviors and ways of living patterns produced, kept alive, transferred to the next generations orally or written, informal education and concentrating on traditional areas. There is no doubt that transferring folk culture to the next generations will contribute to the protection of national identities against globalization, an inevitable process. The way of its realization is based on education. One of the most important lessons in which folk culture can be transferred to the young generations in primary education is social studies. The aim of this research is to reveal to what extent folk culture elements were included in 4th,5th, 6th, 7th grade social studies textbooks and workbooks. At the end of the research, which was carried out with scanning model and content analysis, it was found that seasonal festivals, children's games, marriage, processing, women's clothing and dress-ornament, dining-food-beverage, Karagoz, proverbs, folk music/instrument, Turkish folk dances, wrestling, and javelin folk culture elements were mostly included in the textbooks. Since social studies is an interdisciplinary field, it was presented with samples that all the elements of folk culture can be included in social studies textbooks.

KeyWords: *Culture, folk culture, primary education, socialstudies, textbook.*

1. GİRİŞ

Türkiye'nin modernleşme tarihinde özel bir yeri ve önemi olan sosyal ve beşeri bilimlerden biri de "halk kültürünün incelenmesi" konularına odaklanmış olan halk bilimi disiplini. Batı'daki kökleri 18. yüzyıl sonlarında biçimlenen bu disiplinin, Türkiye'de özgün bir araştırma alanı olarak gündeme gelişi 20. yüzyılın başlarına rastlar.

Halk bilimi, doğumdan ölüme kadar insanın yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen, sınıflandıran, değerlendiren ve bunların sistematik bir açıklamasını yaparak halk kültürünün genel gelişme ve değişme kurallarını inceleyen, kültürler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirleyip ortaya koyan, gerektiğinde elde ettiği sonuçları halkın yararına olacak biçimde düzenleyip halka aktaran ve birtakım uygulamalar öneren bir bilim dalıdır (Tan, 2003: 21).

Halk bilimi alanında çalışmaları bulunan Örnek (2000:16), halk biliminin görevini şöyle açıklamaktadır:

“Bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun yaşamının bütününe kapsayan ve temelinde o halkı oluşturan insanların ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklamada; geleneksel ve törensel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi, beğeniyi, yaratıyı, töreyi, kurumu, kurumlaşmayı göz önüne sermede; bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla zamanımıza uzanan gelenekler, görenekler, âdetler zincirini saptamada; bu zincirin köstekleyici ya da destekleyici halkalarını tek tek belirlemede; halk kültürünün atar damarlarını yakalayıp bunlardan özgün ve çağdaş yaratımlar çıkarmada halk biliminin rolü ve önemi birinci derecededir.”

Tüm zamanları, toplumları ve kültürleri içerecek kapsamlı, geçerli ve üzerinde uzlaşmış bir halk bilimi tanımı yapmanın güçlüğü ortadadır. Nitekim Amerikalı halk bilimci Dundes’in (1965:1-3), “Folklor Nedir?” adlı makalesinde de belirttiği gibi halk biliminin ilgi alanına giren konularına işaret etmek daha uygun olacaktır. Bu bağlamda halk bilimi kültürün; mitler, efsaneler, masallar, halk hikâyeleri, tekerlemeler, atasözleri, bilmeceler, deyimler, argo sözler, alkışlar, kargışlar, şakalar, incitmeler, atışmalar, alaylar, selamlar, vedalaşma sözleri, kişi, hayvan ve yer adları ile mâni, ninni, ağıt gibi halk şiiri ürünlerinden oluşan sözlü anlatımlarını; doğum, evlenme, ölüm, bayram, kutlama, şenlik ve anma günleri, yıl dönümleri gibi toplumsal uygulamalarını; halk müziği ve çalgıları, çocuk oyunları ve sportif etkinliklerle, seyirlik oyunlar, meddah, karagöz, orta oyunu, kukla gibi gösteri sanatlarını; halk hekimliği, halk mimarisi, halk hukuku, halk mutfağı, halk takvimi, halk botaniği, halk matematiği, halk veterinerliği gibi halk bilgisini; giyim kuşam, süslenme ile eğercilik, semercilik, keçecilik, çitçilik, urgancılık, bakırcılık, kalaycılık, yemenicilik, yazmacılık, dokumacılık, oyacılık gibi geleneksel el sanatlarını, bunların günümüze gelen değişim ve dönüşümlerini konu edinen, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, sınıflayan, çözümleyen,

yorumlayan ve son aşamada bir bireşime vardırmayı amaçlayan bilim dalıdır. Halk kültürü ise üretilen, yaşatılan, sözlü veya yazılı olarak gelecek kuşaklara aktarılan, örgün olmayan ve geleneksel alanlarda yoğunlaşan ortak değer, davranışlarla yaşayış kalıplarının bütünüdür.

Yeryüzündeki kültür sınırları siyasi sınırlara bağlı kalmaksızın yüzlerce yıldan beri gelişip genişlemekte ve özellikle 1950'li yıllardan sonra önceki yıllara oranla kültürler daha yoğun bir biçimde birbirlerini etkilemektedir. Özellikle bilgi ve kitlesel iletişimde son yıllarda yaşanan baş döndürücü gelişme bu süreci daha da hızlandırmıştır. İçinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinde -ulusal ve yerel kültürlerin hızla değişmesi, dünyanın tek bir mekân olarak algılanması bilincinin oluşmasıyla- genç kuşakların halk kültürü konularında bilgilendirilmeleri, ulusal kültürün gelecek nesillere aktarımı açısından zorunlu hâle gelmiştir.

Halk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasının, kaçınılmaz bir süreç olan küreselleşme karşısında ulusal kimliklerin korunmasına katkı sağlayacağı kuşkusuzdur. Halk kültürünün toplumsal rolünün araştırılmasında halk biliminin üstlendiği bu önemli görevin gerçekleşmesinin yolu eğitim ve öğretimden geçmektedir. Genç kuşakların geçmişini ve bugününü doğru öğrenip geleceğe yönelmelerini ve daha mutlu, daha sağlıklı bir hayat için ait oldukları kültürü, bu kültürün olduğu çevreyi tanımlarını sağlamak Türk millî eğitiminin temel amaçlarından biridir.

Halk kültürü, örgün olmayan kültür aktarım alanlarında (sinema, televizyon vb.) çeşitli nedenlerle kullanılmadığı ve eğitim kurumlarında yeterince yer almadığı için yakın gelecekte kentli çocuklar, etkin kitle iletişim araçları tarafından üretilen popüler kültürün ve kitle kültürünün yoğun etkisi altında kendi kültür ifadelerine, davranış kalıplarına, yaşam biçimlerine uzak kalacaklar ve bunların yeniden üretimine katkıları olamayacaktır.

İnsanlık, yazıyla güçlü uygarlıklar kurmadan ve yazıya dayalı örgün eğitim kurumlarını günümüzdeki kadar tabana yaymadan önce, bir kültüre mensup olmanın temel değer, davranış ve yaşayış biçimlerini sözlü kültür ortamlarında ve örgün olmayan öğrenme modelleriyle gelecek kuşaklara aktarıyordu. Bugün ana dili öğrenimi de dâhil olmak üzere bütün bilgi ve kültür aktarımı, kentsel alanda örgün eğitim kurumlarında veya kentin örgün olmayan öğrenme alanlarında (basın, yayın, televizyon, sinema, tiyatro vb.) biçimlenmektedir. Günümüzde Türkçe sözlü kültür aktarımı biçiminde, doğumdan kısa bir süre sonra göreve dönmek durumunda olan anneler tarafından öğretilmemekte; ana dili çağdaş kentte hızla “kreş dili” veya “okul öncesi eğitim dili” biçimine dönüşmektedir. Bu simgesel örnekte de görüleceği gibi çocuğun kendi kültürü ile buluşması, onu anlaması, kavraması ve tüketmesi, bu kültürün örgün eğitim süreçlerinin bir parçası olmasına bağlıdır.

Halk kültürü, çağdaş bilim yaklaşımı içinde bir kültüre ait olmanın sözel ve geleneksel bütün yönlerini içerdiği gibi aynı zamanda bir toplumun kentsel alanlarda kazandığı yeni sözel ve geleneksel değerleri, davranışları ve yaşayışları da kapsamaktadır (Ekici, 1999: 185).

Yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa geleneksel yollarla sözlü kültür ortamında aktarılan kültürel ürünlerin ana dili öğretiminde olduğu gibi aktarılma yolları, kentleşmeye dayalı olgular nedeniyle gün geçtikçe tıkanmaktadır. Bu nedenledir ki “kültür eğitimi” günümüz insanı için kaçınılmaz hâle gelmiştir. Dünyanın kentsel alanlarda “halk kültürü eğitimi”ni ihmal etmesi, insanlığın kültürel zenginliğinin ve çeşitliliğinin ortadan kalkması olasılığını doğurmuştur. Özellikle kültür endüstrisine egemen olan sınırlı sayıdaki çok uluslu şirketin dayattığı tek tip kültürün etkinleşmesi, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO’yu harekete geçirmiş ve 2003 yılında, Türkiye’nin de aktif destek verdiği ve iç hukukunun bir parçası hâline getirdiği “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni ortaya çıkarmıştır. Bu sözleşme; halk edebiyatı, halk müziği, halk tiyatrosu, halk gelenek ve inançları, halk el sanatları

gibi kültür alanlarının yok olmasının insanlık için büyük bir kayıp olacağını belirtmekte ve bu yönde önlemler geliştirmektedir. Geliştirilmesi tasarlanan en önemli önlem, bu mirasın korunması, yaşatılması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktır. Burada bütün sorumluluk eğitim kurumlarına düşmektedir. Sözleşme, ilk olarak her düzeydeki eğitim kurumunda "somut olmayan kültürel miras"ın ders olarak okutulmasını istemekte, ardından kitle iletişim araçları ile bu mirasın yaygınlaşması ve yaşatılması yönünde çaba harcanmasını önermektedir (Oğuz ve Özkan, 2004: 193).

Dünya gün geçtikçe yemek kültüründen giyim kültürüne, yapım tekniklerinden sanat anlayışlarına kadar tek tip bir kültüre doğru gitmektedir. 19. yüzyılda milletleri ve kültürleri birbirinden ayırmak için kullanılan giyim, mimari, sanat gibi birçok özgünlük giderek yok olmaktadır. İnsanlığı kültürel fakirliğe götüren bu yok oluş, yerel kültürlerin önem kazanmasını sağlamaktadır. Oysa Türk halk kültürü hâlâ özgünlüğünü, zenginliğini ve çeşitliliğini korumaktadır. Bu niteliklerini sürdürebilmesi genç kuşaklara aktarılabilmesine bağlıdır. Halk kültürünün ilköğretimde genç kuşaklara aktarılabilmesi en önemli derslerden biri sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler, konusu insanlar ve yaşamlar olan disiplinlerarası ve çok disiplinli bir alandır. (Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 21).

İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan "Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder." (MEB, 2005:5) genel amacı kültür aktarımında bu dersin önemini kanıtlar niteliktedir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında kültür konusu içeriğin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Programda kültürle ilgili kazanımlar bulunmaktadır. Öğretim programına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında da kültür konusuna programın kazanımları doğrultusunda yer verildiği görülmektedir. Ancak sosyal bilgiler ders kitaplarında hemen hemen bütün konuların sunumunda halk kültürü öğelerine yer vermek mümkündür.

Ders kitabı, öğretimde öğretmenin gücünü daha iyi kullanmasına, öğretmek istediklerini daha sistematik bir biçimde vermesine, öğrencinin de öğretmenin anlattıklarını istediği zaman ve yerde istediği hızda yinelemesine olanak veren, öğrencilerin eğitimindeki, özellikle de halk kültürünün aktarımındaki temel araçlardan biridir. Bu yüzden ders kitapları öğrencilerin kişilik gelişimine olduğu kadar halk kültürünü aktarmaya da hizmet etmelidir. Sosyal bilgiler ders kitapları halk kültürüne duyarlı hazırlandığında, doğası gereği gelecek kuşaklara kültürün aktarılmasında önemli araçlardan biri durumuna gelebilir. Bu kitaplarda halk kültürü ile ilgili metin ve görsel öğelere, ölçme değerlendirme çalışmalarına ve etkinliklere yer verilebilir. Sosyal bilgiler ders kitaplarına seçilen metin, görsel öğe, ölçme değerlendirme çalışması ve etkinlikler, halk kültürünün korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynayabilir. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretim programı ve bu program doğrultusunda yazılan ders kitaplarının halk kültürünün korunması, yaşatılması ve geliştirilmesine katkı sağlamaya elverişli olması beklenir.

Türkiye'de 2004 yılında kabul edilen sosyal bilgiler öğretim programına göre hazırlanan ders kitapları üzerine birçok araştırma yapılmakla birlikte, alanyazın taramasında sosyal bilgiler ders kitaplarında bütüncül bir yaklaşımla halk kültürünün hiçbir araştırmaya konu edilmediği görülmüştür.

Bu araştırmanın amacı Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2011-2012 eğitim-öğretim yılında okutulmak üzere basılarak okullara dağıtılan ilköğretim 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında halk kültürü öğelerine ne düzeyde yer verildiğini ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, tarama modelinde yapılmıştır. Bu araştırmada tarama modelinin seçilmesinin nedeni, halk kültürü konusunun bütüncül olarak incelenmiş olmasıdır; çünkü tarama modelleri geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 1986: 77).

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri kaynağını, 2004 yılında Türkiye'de kademeli olarak uygulamaya konulan 4, 5, 6 ve 7. sınıflar Sosyal Bilgiler Öğretim Programına uygun Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında okutulmak üzere basılarak okullara dağıtılan, ilköğretim 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders ve çalışma kitapları oluşturmaktadır. Toplam sekiz kitap araştırma kapsamında incelenmiştir. Bu kitapların seçilmesinin temel nedeni ülke genelinde okutulan ve incelenmek üzere ulaşılabilen kitaplar olmasıdır.

2.3. Verilerin Çözümlemesi

Bu araştırmada yazılı olan ders kitapları üzerinde çalışıldığı için değerlendirmede, bir nitel araştırma yöntemi olan içerik analizinin kullanılması tercih edilmiştir. İçerik analizinin, nitel araştırma teknikleri içinde en hızlı gelişeni olduğu ileri sürülebilir. İçerik analizi yazılı ve sözlü materyallerin dizgesel bir analizidir. İnsanların söyledikleri ve yazdıklarının kodlanarak nicelleştirilmesidir. Amacı ise sözel bilgiyi nicel verilere dönüştürmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 227). İçerik analizi, açık ve gizli içerik hakkında çıkarımlar yaparak sosyal gerçeği araştırır. Açık içerik görünürde olan ifadelerden oluşur. Gizli içerik ile ifadelerin altında yatan anlam kastedilir (Krippendorff, 2004: 22–25; Yıldırım ve Şimşek, 2005: 227–241; Neuman, 2007: 663–666; Balcı, 2009: 46–52).

İçerik analizinde yapılacak ilk iş, analiz birimi olarak ana kategoriler (analiz ünitesi) ile alt kategorileri belirlemek ve bunları tanımlamaktır. Daha sonra analizlerin yapılacağı

bağlam birimine (cümle, paragraf ya da tüm metin) karar verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 227–241; Balcı 2009: 46–52). İçerik analizinin niceliksel ve niteliksel uygulamaları vardır. Niteliksel içerik analizinde, alt kategoriler niteliklerine göre olumlu, olumsuz ve yansız olarak değerlendirilir. Bu araştırmada alt kategoriler niteliklerine göre ayrılmadan değerlendirildiği için nicel içerik analizi kullanılmıştır. Berelson (1952: 135–146)'a göre nicel içerik çözümlemesinde tam, nesnel ve güvenilir veri elde etmek için mesajların içeriği dizgesel bir biçimde sayılır. Kategori olarak seçilen ifadelerin ya da sözcüklerin bağlam birimi içinde eş anlamlıları olduğu kabul edilerek sayma işlemi yapılır. Burada amaç, açık ve gizli içerikten çıkarımlar yapmaktır.

Araştırmada ana kategori olarak “halk kültürü” konusu ele alınmıştır. Halk kültürünün alt kategorileri ise Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın halk kültürü sınıflaması dikkate alınarak belirlenmiştir. Buna göre araştırmada belirlenen alt kategoriler ve tanımları şöyledir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013):

Bayramlar-Törenler-Kutlamalar: Millî ve dini olarak kutlanan önemli günlere bayram; bir toplulukta, üyelerin belli bir olayı, kişiyi veya günü ayırt edip sembolleştirmesi, bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi amaçlarıyla düzenlenen hareket dizilerine törenler ve kutlamalar denilmektedir. Araştırmada, dini bayramlar, millî bayramlar ve mevsimlik bayramlar ele alınan üç gruptur.

Çocuk Oyunları ve Oyuncakları: Halk kültürünün konu başlıkları içerisinde değerlendirilen geleneksel çocuk oyunları yer ve zamanı oynayanlara göre değişse de belli kuralları olan, ebe, eş, takım seçimi, sayışma, ödül ve ceza gibi kendisini bütünleyen öğelere yer veren, zaman zaman müzik ve araç gereçten yararlanan, genellikle grupla gerçekleştirilen eylemlerdir. Geleneksel oyuncaklar ise, genellikle tahta, bez, toprak, çeşitli bitkiler, meyve ve sebzeler ile tenekeler gibi doğal ve atık malzemeler kullanılarak çoğunlukla belli bir üreticisi olmamasına karşın farklı yörelerde

benzer tekniklerle üretilen objelerdir. Araştırmada, çocuk oyunları, sayısmalar-tekerlemeler, folklorik oyuncaklar ele alınan üç gruptur.

Gelenek-Görenek ve İnançlar: Gelenek, bir toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıtları, alışkanlıklar, bilgiler, davranışları ifade eder. Bir şeyi görüle geldiği gibi yapma alışkanlığı olarak tanımlanan görenek, öteki sosyal alışkanlıklar gibi gerekli ve uygun görülenleri kapsar, ama bunların mutlaka yerine getirilmesini istemez, zamanla ortadan kalkabilirler ama bir kez yerleşip de, geniş kitlelerce benimsenince olağan ve doğal olarak kabul edilirler. İnanç, genel anlamda toplumun zaman içerisinde bir şeyle ya da olguyla ilgili olarak oluşturduğu ortak kaniya güvenme ve bağlanmadır. Araştırmada, doğum, çocukluk çağı, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm ele alınan altı gruptur.

Geleneksel El Sanatları: Geleneksel el sanatı türlerinin sınıflandırılmasında ortak özelliklerin en belirgin olanı unsur, ürünün aslını oluşturan hammaddedir. Bu bağlamda geleneksel Türk el sanatları kullanılan hammaddelerine göre gruplara ayrılarak incelenebilir. Araştırmada, işleme, hammaddesi deri, ağaç-ahşap, taş, toprak ve metal olan geleneksel el sanatları ele alınan altı gruptur.

Geleneksel Giyim-Kuşam-Süsleme: Türkiye'deki giyim kuşam geleneği, malzemesi, biçimi, süslemesi, yaşa ve cinsiyete göre değişmesiyle halk kültürünün zengin kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Araştırmada, çocuk, kadın, erkek ve özel gün giysi-kuşam-süslemesi ele alınan dört gruptur.

Geleneksel Türk Mutfağı: Türk mutfağı denildiğinde Türkiye'de yaşayan insanların beslenmesini sağlayan yiyecekler- içecekler, bunların hazırlanması, pişirilmesi, korunması; bu işlemler için gerekli araç-gereç ve teknikler ile yemek yeme adabı ve mutfak çevresinde gelişen tüm uygulama ve inanışlar anlaşılmalıdır. Araştırmada, Türk mutfak kültürü, aşçılar ve aşçılık, yemek hazırlama-sunum, yemek-yiyecek-içecek, özel gün yemekleri-içecekleri, kışık hazırlıklar ele alınan altı gruptur.

Geleneksel Türk Tiyatrosu: Geleneksel gösteri sanatlarımızdan Karagöz, kukla, ortaoyunu, meddahlık, hokkabazlık ve köy seyirlik oyunlarının tümünü kapsar. Araştırmada Karagöz, kukla, ortaoyunu, meddahlık, hokkabazlık ve köy seyirlik oyunları ele alınan altı gruptur.

Halk Edebiyatı: Kaynağını geleneklerden, halkın kültüründen alan, içerisinde sanat kaygısı ve estetik bir değer bulunan, bir topluluk veya topluluğun bir üyesi tarafından yaratılan edebi eserlerdir (Güzel ve Torun 2003: 85). Araştırmada, anonim halk edebiyatı (destan, efsane, halk şiiri, mani, ağıt, türkü, bilmece, masal, halk hikâyesi, fıkra, atasözü, deyim, tekerleme gibi) ve aşık edebiyatı ele alınan iki gruptur.

Halk Mimarisi: Halk mimarisi; söz konusu toplumun değer yargılarını, dünya görüşlerini, gelenek görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını komşuluk ilişkilerini anlamada ve anlatmada kaynaklık eden en önemli verilerden biridir. Resmi ve anıtsal niteliği olan yapılar halk mimarisi dışında değerlendirilirler (Davulcu 2009: 689). Araştırmada resmi ve anıtsal niteliği olmayan yapılar halk mimarisi grubunda kabul edilmiştir.

Halk Müziği: Bir yörenin yerleşik insanları tarafından üretilen, severek söylenen ve çalınan, o yöre insanının ortak yapıtı haline gelen ve kulaktan kulağa aktararak yaşatılıp günümüze kadar ulaşan müziklerdir. Araştırmada, halk müziği/çalgısı, bölgelere göre türküler ve diğer müzik türleri ele alınan dört gruptur.

Halk Oyunları: Asırlardır yalın bir eğlence unsuru olarak görülen halk oyunları, bünyesinde barındırdığı maddi ve manevi kültür öğeleri ile zengin bir yapı sergiler. Araştırmada, Türk halk oyunları, halk oyunlarının oynanma geleneği, halk oyunlarında giyim ele alınan üç gruptur.

Halk Sporları: Bu bölümde sayabileceğimiz sporların başında güreş (aba güreşi, yağlı güreş),at yarışı,cirit,deve güreşi,boğa güreşi vb. gelir. Bu oyunlar araştırmanın gruplarını oluşturmaktadır.

Araştırmada bağlam birimi olarak “cümle” seçilmiş ve alt kategorilerin her bir cümlede ne sıklıkla geçtiği saptanmıştır. Sayma işlemi yapılırken hem açık içerik hem de gizli içerik göz önüne alınmıştır. Daha açık bir deyişle, bağlam birimi olarak seçilen her bir cümle içindeki alt kategorilere karşılık gelen sözcükler, belirtilen alt kategorileri açıklayan ifadeler ya da doğrudan anlamı veren cümleler sayılmıştır. Cümledeki her bir kavramın ağırlığı bir puan olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için daha önce Karaman Kepenekçi ve Aslan (2011) tarafından uygulanan yöntem örnek alınmış ve rastlantısal olarak seçilen bir öğretim programı (Sosyal Bilgiler 4) ile iki kitaptan (Sosyal Bilgiler 5 ve Sosyal Bilgiler 6 ders kitapları), dört alt kategori (geleneksel el sanatları, geleneksel giyim-kuşam-süsleme, halk edebiyatı, halk oyunları) araştırmacı ve bir ders kitabı yazarı/alan uzmanı tarafından farklı zamanlarda tekrar kodlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği için kodlayanlar arasında en az %70'lik bir görüş birliği gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 233). Bu araştırmada araştırmacılar/kodlayıcılar arasında %93'lük bir görüş birliğine ulaşılmıştır. Araştırmanın geçerliğini sağlamak için ise analizi yapılan kitaplardan örneklem alınmamış, kitaplardaki tüm yazınsal metinler çıkarılmadan incelemeye alınmıştır. Kitaplardaki kategorilerin değerleri tablolarda, frekans olarak gösterilmiştir. Elde edilen istatistiksel analizlerin yardımıyla veriler yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2011-2012 eğitim-öğretim yılında okutulmak üzere basılarak okullara dağıtılan ilköğretim 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal

bilgiler ders kitaplarında halk kültürünün alt kategorilerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Bayramlar-Törenler-Kutlamalar Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "bayramlar-törenler-kutlamalar" halk kültürü alt kategorisinin dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Bayramlar-Törenler-Kutlamalar Alt Kategorisinin Frekans Dağılımı

Bayramlar-Törenler-Kutlamalar Kategorileri	Alt	Ders ve çalışma kitapları (sınıf)				Toplam
		SB4	SB5	SB6	SB7	
1. Dini bayramlar	4	10	-	4	18	
2. Millî bayramlar	2	7	-	-	9	
3. Mevsimlik bayramlar	2	11	18	-	31	
Toplam	8	28	18	4	58	

Tablo 1'de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında en fazla bayramlar-törenler-kutlamalar alt kategorilerinden "mevsimlik bayramlar" (31) halk kültürü ögesine yer verilmiş; bunu sırasıyla "dini bayramlar" (18) ve "millî bayramlar" (9) ögeleri izlemiştir. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında bayramlar-törenler-kutlamalar alt kategorilerine en fazla 5. sınıfta (28) yer verilmiş; bunu sırasıyla 6. sınıf (18), 4. sınıf (8) ve 7. sınıf (4) takip etmiştir. Sınıflara göre en fazla yer verilen halk kültürü ögesi ise 4 ve 7. sınıfta "dini bayramlar"; 5 ve 6. sınıfta "mevsimlik bayramlar"dır.

Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geçen halk kültürünün, "bayramlar-törenler-kutlamalar" alt kategorileri ile ilgili ifadelere/etkinliklere aşağıdaki cümleler örnek olarak gösterilebilir:

- "Ramazan ve Kurban bayramları Müslümanlarca kutlanan dini bayramlardır." (SB4: 182)
- "Her yıl 6 Mayıs'ta Hıdırellez adı verilen bahar bayramını kutlarız." (SB5: 38)
- "Nevruz Kutluyoruz" etkinliği (SB6: 62)
- "Ramazan Bayramı, Türklerin en büyük bayramıdır ve bu bayramda övülmeye değer bir şeye uyarlar." (SB7: 84)

"Bayramlar-törenler-kutlamalar" alt kategorisi ile ilgili bulgular genel olarak incelediğinde mevsimlik, dini ve milli bayramların dersin öğretim programının kazanımları doğrultusunda verilen örnekler olduğu söylenebilir. Nitekim örneklerden de anlaşılacağı üzere 4, 5, 6 ve 7. sınıfta kültür ile ilgili öğretim programında kazanımlar vardır. Ders kitabında halk kültürünün bu alt kategorisi ile ilgili örneklerin verildiği kazanımlar şunlardır: 4. Sınıfta "Toplumlar arasında özel kutlanan günlere örnekler verir." 5. sınıfta; "Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir." 6. sınıfta; "Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir." 7. sınıfta; "Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir." Bu bulgu ders kitaplarının öğretim programındaki kazanımlara uygun olarak hazırlandığını göstermekle birlikte, yazarların yeri geldikçe halk kültürü öğelerine ilişkin örnek kullanma inisiyatifini kullanmadığının da bir kanıtıdır. Çünkü her sınıfta bir ünitenin bulunduğu sosyal bilgiler öğretim programındaki "Kültür ve Miras" öğrenme alanındaki bütün kazanımlar halk kültürü ile ilgili örneklerin kolaylıkla verilebileceği içerik derinliğine sahiptir.

3.2. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Çocuk Oyunları ve Oyuncakları Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "çocuk oyunları ve oyuncakları" halk kültürü alt kategorisinden "çocuk oyunları" ile ilgili ifadelere sadece 4. sınıf ders kitabında yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitabında bu alt kategori ile ilgili 22 ifadeden biri şöyledir: "Örneğin; birdirbir, saklambaç, çelik-çomak, bezirgânbaşı çocukların hep birlikte oynadıkları oyunlardandır." (SB4: 42). Diğer sınıflarda bu alt kategori ile ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Ders kitaplarında "Kültür ve Miras" öğrenme alanıyla ilgili her sınıftaki ünitelerde özellikle "çocuk oyunları ve oyuncakları" alt kategorisiyle ilgili halk kültürü öğelerine yer verilmesi, kitapların öğrenciler için daha ilgi çekici hâle gelmesini sağlayacaktır. Böylelikle kültürel öğelere ilişkin, öğrencinin kendi yaşantısından, en yakınından ve kolayından örnekler verilmiş olacaktır.

3.3. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Gelenek-Görenek ve İnançlar Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "gelenek-görenek ve inançlar" halk kültürü alt kategorisinin dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Gelenek-Görenek ve İnançlar Alt Kategorisinin Frekans Dağılımı

Gelenek-Görenek ve İnançlar alt kategorileri	Ders ve çalışma kitapları (sınıf)				Toplam
	SB4	SB5	SB6	SB7	
1. Doğum	2	-	-	-	2
2. Çocukluk çağı	1	-	-	-	1
3. Sünnet	5	-	-	-	5
4. Askerlik	10	-	-	-	10
5. Evlenme	21	2	25	-	48
6. Ölüm	1	-	-	-	1
Toplam	40	2	25	-	67

Tablo 2'de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında en fazla gelenek-görenek ve inançlar alt kategorilerinden "evlenme" (48) halk kültürü ögesine yer verilmiş; bunu sırasıyla "askerlik" (10), "sünnet" (5), "doğum" (2), "çocukluk çağı" (1) ve "ölüm" (1) ögeleri izlemiştir. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında gelenek-görenek ve inançlar alt kategorilerine en fazla 4. sınıfta (40) yer verilmiş; bunu sırasıyla 6. sınıf (25) ve 5. sınıf (2) takip etmiştir. 7. sınıfta ise bu alt kategori ile ilgili ifadeye/etkinliğe hiç yer verilmemiştir. Sınıflara göre en fazla yer verilen halk kültürü ögesi ise "evlenme"dir. 5 ve 6. sınıf kitaplarında "evlenme" alt kategorisi dışında herhangi bir halk kültürü ögesi bulunmamaktadır.

Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geçen halk kültürünün, "gelenek-görenek ve inançlar" alt kategorileri ile ilgili ifadelere/etkinliklere aşağıdaki cümleler örnek olarak gösterilebilir:

- "Düğünden bir gün önce kız evinde geline ve damada kına yakılır." (SB4: 38)
- "Dış hediği geleneği günümüzde unutulmuş bir millî kültür ögesidir." (SB4: 56)
- "Geçmişten Günümüz Düğün Geleneklerimiz" etkinliği (SB6: 63)

"Gelenek-görenek ve inançlar" alt kategorisi ile ilgili bulgular genel olarak incelendiğinde örneklerin çoğunlukla evlenme geleneği ile ilgili verilmiş olması dikkat çekicidir. Ders kitabı yazarlarının evlenme ile ilgili gelenekler örneklerini vermeleri, diğer gelenek-görenek ve inançların göz ardı edilmesi doğru değildir. Çünkü gelenek, görenek ve inançlar genç nesillere, çocuklara aktarılabilirdiği ölçüde yaşayacaktır. Aksi takdirde zengin gelenek, görenek ve inanç kültürümüz unutulmaya, geçmişte kalmaya mahkûm edilecektir.

3.4. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Geleneksel El Sanatları Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "geleneksel el sanatları" halk kültürü alt kategorisinin dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Geleneksel El Sanatları Alt Kategorisinin Frekans Dağılımı

Geleneksel El Sanatları alt kategorileri	Ders ve çalışma kitapları (sınıf)				Toplam
	SB4	SB5	SB6	SB7	
	f	f	f	f	
1. İşleme	41	11	4	9	65
2. Hammaddesi deri olan	-	-	-	-	-
3. Hammaddesi ağaç-ahşap olan	3	5	2	-	10
4. Hammaddesi taş olan	-	2	3	6	11
5. Hammaddesi toprak olan	-	5	7	6	18
6. Hammaddesi metal olan	5	17	16	8	46
Toplam	49	40	32	29	150

Tablo 3'te görüldüğü gibi, sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında en fazla geleneksel el sanatları alt kategorilerinden "işleme" (65) halk kültürü ögesine yer verilmiş; bunu sırasıyla "hammaddesi metal olan" (46), "hammaddesi toprak olan" (18), "hammaddesi taş olan" (11) ve "hammaddesi ağaç-ahşap olan" (10) el sanatları izlemiştir. Hammaddesi deri olan el sanatları ile ilgili ders kitaplarında herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geleneksel el sanatları alt kategorilerine en fazla 4. sınıfta (49) yer verilmiş; bunu sırasıyla 5. sınıf (40), 6. sınıf (32) ve 7. sınıf (29) takip etmiştir. Sınıflara göre en fazla yer verilen halk kültürü ögesi ise 4 ve 7. sınıfta "işleme"; 5 ve 6. sınıfta "hammaddesi metal olan" el sanatıdır.

Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geçen halk kültürünün, "geleneksel el sanatları" alt kategorileri ile ilgili ifadelerle/etkinliklere aşağıdaki cümleler örnek olarak gösterilebilir:

- "İğne oyalı ipek örtüler, hâlâ gözümün önünde canlanıyor." (SB4: 36)
- "(Bakır) ürünlerin üzerine çeşitli motifleri çekiç darbeleriyle âdeta resim yapar gibi işleriz." (SB5: 34)
- "Geçmişin İzleri" etkinliği (SB6: 38-39)
- "Anadolu taş işçiliği ile yapılan eser, UNESCO tarafından, korunması gerekli dünya mirası listesine alınmıştır." (SB7: 53).

"Geleneksel el sanatları" alt kategorisi ile ilgili bulgular genel olarak incelendiğinde; en fazla işleme el sanatı örneğinin verildiği görülmekte ve bu örneğin düğün geleneği ile birlikte kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ders kitaplarında geleneksel el sanatlarımızın hepsinin yeri geldikçe verilmesi, bu sanatlarımızın yaşatılması hatta ekonomiye kazandırılması açısından önem arz etmektedir.

3.5. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Geleneksel Giyim-Kuşam-Süsleme Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "geleneksel giyim-kuşam-süsleme" halk kültürü alt kategorisinin dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Geleneksel Giyim-Kuşam-Süsleme Alt Kategorisinin Frekans Dağılımı

Geleneksel Giyim-Kuşam-Süsleme alt kategorileri	Ders ve çalışma kitapları (sınıf)				Toplam
	SB4	SB5	SB6	SB7	
	f	f	f	f	
1. Çocuk giysi-kuşam-süslemesi	5	-	3	6	14
2. Kadın giysi-kuşam-süslemesi	4	-	8	7	19
3. Erkek giysi-kuşam-süslemesi	3	-	5	8	16
4. Özel gün giysi-kuşam-süslemesi	12	-	-	-	12
Toplam	24	-	16	21	61

Tablo 4'te görüldüğü gibi, sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında en fazla geleneksel giyim-kuşam-süsleme alt kategorilerinden "kadın giysi-kuşam-süslemesi" (19) halk kültürü ögesine yer verilmiş; bunu sırasıyla "erkek giysi-kuşam-süslemesi" (16), "çocuk giysi-kuşam-süslemesi" (14) ve "özel gün giysi-kuşam-süslemesi" (12) ögeleri izlemiştir. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geleneksel giyim-kuşam-süsleme alt kategorilerine en fazla 4. sınıfta (24) yer verilmiş; bunu sırasıyla 7. sınıf (21) ve 6. sınıf (16) takip etmiştir. 5. sınıf ders kitaplarında bu alt kategoriye hiç yer verilmemiştir. Sınıflara göre en fazla yer verilen halk kültürü ögesi ise 4. sınıfta "özel gün giysi-kuşam-süslemesi"; 6. sınıfta "kadın giysi-kuşam-süslemesi" ve 7. sınıfta "erkek giysi-kuşam-süslemesi"dir.

Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geçen halk kültürünün, "geleneksel giyim-kuşam-süsleme" alt kategorileri ile ilgili ifadelerle/etkinliklere aşağıdaki cümleler örnek olarak gösterilebilir:

- "Çingan beyaz ipek gömlek, sırma cepken ve şalvardan oluşuyormuş." (SB4: 36)

- "Yazın giydikleri ayakkabılar ince deriden mor, kırmızı veya sarı renkte yapılır." (SB7: 85)

"Geleneksel giyim-kuşam-süsleme" alt kategorisi ile ilgili bulgular genel olarak incelendiğinde; çoğunlukla halk oyunlarında kullanılan "kadın giysi-kuşam-süslemesi" örneğinin verilmesi, diğer giyim-kuşam-süsleme kültürel öğelerinin kullanılmadığı, unutulduğu gibi bir izlenime neden olmaktadır. Halbuki günümüzde özellikle kırsal yerlerde küreselleşen moda kavramına karşın geleneksel giyim-kuşam-süsleme devam etmektedir. Halk kültürünün en somut görünen yüzlerinden biri olan geleneksel giyim-kuşam-süslemenin devamlılığının sağlanması, özendirilmesi için ders kitaplarında bu alt kategori ile ilgili örneklerin çeşitlendirilerek sıkça kullanılması gerekir.

3.6. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Geleneksel Türk Mutfağı Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "geleneksel Türk mutfağı" halk kültürü alt kategorisinin dağılımı Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Geleneksel Türk Mutfağı Alt Kategorisinin Frekans Dağılımı

Geleneksel Türk Mutfağı alt kategorileri	Ders ve çalışma kitapları (sınıf)				Toplam
	SB4	SB5	SB6	SB7	
	f	f	f	F	f
1. Türk mutfak kültürü	7	-	-	-	7
2. Aşçılar ve aşçılık	-	-	-	-	-
3. Yemek hazırlama-sunum	1	-	-	2	3
4. Yemek-yiyecek-içecek	6	-	-	15	21
5. Özel gün yemekleri-içecekleri	-	-	-	-	-
6. Kışlık hazırlıklar	-	-	-	-	-
Toplam	14	-	-	17	31

Tablo 5'te görüldüğü gibi, sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında en fazla geleneksel Türk mutfağı alt kategorilerinden "yemek-yiyecek-içecek" (21) halk kültürü ögesine yer verilmiş; bunu sırasıyla "Türk mutfak kültürü" (7) ve "yemek hazırlama sunum" (3) ögeleri izlemiştir. "Aşçılar ve aşçılık", "özel gün yemekleri-içecekleri" ve "kışlık hazırlıklar" alt kategorileri ile ilgili ifadeye/etkinliğe hiç yer verilmemiştir. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geleneksel Türk mutfağı alt kategorilerine en fazla 7. sınıfta (17) yer verilmiş; bunu 4. sınıf (14) takip etmiştir. 5 ve 6. sınıf kitaplarında bu alt kategorinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Sınıflara göre en fazla yer verilen halk kültürü ögesi ise 4. sınıfta "Türk mutfak kültürü" ve 7. sınıfta "yemek-yiyecek-içecek"tir.

Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geçen halk kültürünün, "geleneksel Türk mutfağı" alt kategorileri ile ilgili ifadelere/etkinliklere aşağıdaki cümleler örnek olarak gösterilebilir:

- "Büryan, Arnavut böreği, şekerpare, baklava, kuru fasulye onun memleketinde yaygın olarak yapılmış." (SB4: 37)

- "Haydi Sofraya" etkinliği (SB4: 120)

- Türklerin son derece leziz olan ve şeker, limon suyu, misk-i amber ve gül suyu ile yapılan şerbetleri de vardır." (SB7: 85)

Bulgulardan da anlaşılacağı üzere; kitaplarda "geleneksel Türk mutfağı"nın bütün alt kategorileriyle ilgili örnekler verilmemiştir. Günümüzde hızla yayılan ve birçok sağlık problemine neden olduğu kanıtlanan hazır yiyecekler endüstrisine karşılık geleneksel Türk mutfağı özendirilmeli ve bu çerçevede yeri geldikçe ders kitaplarında örnekler verilmelidir.

3.7. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Geleneksel Türk Tiyatrosu Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "geleneksel Türk tiyatrosu" halk kültürü alt kategorisinden "Karagöz" ile ilgili ifadelere sadece 4 ve 7. sınıfta yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 4 ve 7. sınıf kitaplarında bu alt kategori ile ilgili 14 ifadeden biri şöyledir: "Gölge oyunu denilince akla Karagöz ve Hacivat gelir.." (SB4: 41). Diğer sınıflarda bu alt kategori ile ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. 7. sınıf çalışma kitabında ise sadece bir etkinlikte "Karagöz"e yer verilmiştir. "Geleneksel Türk tiyatrosu" sadece Karagöz'den ibaret olmayıp bu alt kategori ile ilgili örnekler ders kitaplarında çeşitlendirilmeli ve öğrencilerin bu çeşitliliğin farkında olması sağlanmalıdır.

3.8. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Halk Edebiyatı Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "halk edebiyatı" halk kültürü alt kategorisinin dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Halk Edebiyatı Alt Kategorisinin Frekans Dağılımı

Halk Edebiyatı alt kategorileri	Ders ve çalışma kitapları (sınıf)				Toplam
	SB4	SB5	SB6	SB7	
	f	f	f	F	f
1. Anonim halk edebiyatı					
Destan	-	-	11	3	14
Efsane	2	-	-	-	2
Halk şiiri	3	2	2	3	10
Mani	1	-	-	-	1
Ağıt	-	-	-	-	-
Türkü	1	1	-	-	2
Bilmece	-	-	-	-	-
Masal	-	-	-	-	-
Halk hikâyesi	-	2	1	1	4
Fıkra	-	1	-	1	2
Atasözü	2	-	21	-	23
Deyim	-	-	3	-	3
Tekerleme	2	-	-	-	2
Toplam	11	6	38	8	63
2. Aşık edebiyatı	-	-	-	-	-
Toplam	11	6	38	8	63

Tablo 6'da görüldüğü gibi, sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında en fazla halk edebiyatı alt kategorilerinden "anonim halk edebiyatı" (63) halk kültürü ögesine yer verilmiştir. "Anonim halk edebiyatı" alt kategorisinde ise en fazla atasözü (23) ögesine ve sırasıyla destan (14), halk şiiri (10), halk hikâyesi (4), deyim (3), efsane (2), türkü (2), fıkra (2) ve mani (1) ögeleri bulunmaktadır. Ağıt, bilmece, masal ve "aşık edebiyatı" ile

İlgili halk kültürü öğesinin olmadığı tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında anonim halk edebiyatı alt kategorisine en fazla 6. sınıfta (38) yer verilmiş; bunu sırasıyla 4. sınıf (11), 7. sınıf (8) ve 5. sınıf (6) takip etmiştir. Sınıflara göre en fazla yer verilen anonim halk edebiyatı öğesi ise 4. sınıfta "halk şiiri"; 5. sınıfta "halk şiiri ve hikâyesi"; 6. sınıfta "atasözü" ve 7. sınıfta "destan" ve "halk şiiri" dir.

Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geçen halk kültürünün, "halk edebiyatı (anonim halk edebiyatı)" alt kategorileri ile ilgili ifadelere/etkinliklere aşağıdaki cümleler örnek olarak gösterilebilir:

- "Pamukkale Efsanesi" (SB4: 74)

- "Köylü ve damatları hikâyesi" (SB5: 62)

- "Nasrettin Hoca'nın fıkrası" (SB6: 20)

- "Alamanya Beyleri şiiri" (SB7: 45)

"Halk edebiyatı" alt kategorileri ile ilgili örnekler ders kitaplarında hemen hemen her konunun işlenişinde kolaylıkla kullanılabilir. Özellikle aşık geleneğinin devamlılığını sağlamak için aşık edebiyatı örneklerine de ders kitaplarında yer verilmeli, konuların işlenişinde halk edebiyatı örnekleri sıklıkla kullanılmalıdır.

3.9. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Halk Mimarisi Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "halk mimarisi" halk kültürü alt kategorisinin dağılımı Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Halk Mimarisi Alt Kategorisinin Frekans Dağılımı

Halk Mimarisi alt kategorileri	Ders ve çalışma kitapları (sınıf)				Toplam
	SB4	SB5	SB6	SB7	
	f	f	f	f	f
Resmi ve anıtsal niteliği olmayan yapılar	2	12	3	8	25
Toplam	2	12	3	8	25

Tablo 7'de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında resmi ve anıtsal niteliği olmayan yapılardan 25 halk kültürü ögesine yer verilmiştir. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında halk mimarisi alt kategorilerine en fazla 5. sınıfta (12) yer verilmiş; bunu sırasıyla 7. sınıf (8), 6. sınıf (3) ve 4. sınıf (2) takip etmiştir.

Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında geçen halk kültürünün, "halk mimarisi" alt kategorileri ile ilgili ifadelere/etkinliklere aşağıdaki cümleler örnek olarak gösterilebilir:

- "Tarihi evlerin cumba adı verilen çıkmaları sokağa taşıyor." (SB5: 37)

- "Şehir (Sivas), ... bağlı, bahçeli ve kerpiç taşla yapılmış evleriile şirin bir yerdir. (SB7: 75)

"Halk mimarisi" alt kategorisi ile ilgili bulgular incelendiğinde, resmi ve anıtsal niteliği olmayan geleneksel halk mimarisi örneklerinin çok az kullanıldığı görülmektedir. Şehirlerimizde geleneksel mimari dokunun korunması, restorasyonu vb. çalışmaların önemsenmesi, öğrencilerin bu mimari dokunun önemini kavraması açısından bu alt kategori ile ilgili örneklerin verilmesi önem arz etmektedir.

3.10. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Halk Müziği Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "halk müziği" halk kültürü alt kategorisinden "halk müziği/çalgısı" ile ilgili ifadeler sadece 7. sınıf ders kitabında yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında bu alt kategori ile ilgili 9 ifadeden biri şöyledir: "Avrupa'da Viyana önlerinde nöbet tutan Türk ordusunun mızıkası bütün Avrupa milletleri tarafından kabul edildi." (SB7: 78). Diğer sınıflarda bu alt kategori ile ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. "Halk müziği" alt kategori ile ilgili ders kitaplarındaki örneklerin yok denecek kadar az olduğu iddia edilebilir. Öğrencilerin hem halk müziğini hem halk çalgılarını tanınması, bunların devamlılığının sağlanması için önemlidir. Öğrencilerin, bu alt kategori ile ilgili örneklerle kitaplarda karşılaşması onlarda bir ilgi ve merakta uyandıracaktır.

3.11. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Halk Oyunları Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "halk oyunları" halk kültürü alt kategorisinden "Türk halk oyunları" ile ilgili ifadeler sadece 5. sınıf ders kitabında yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında bu alt kategori ile ilgili 32 ifadeden biri şöyledir: "Elazığ yöremizde düğünlerde oynadığımız başlıca oyunlardandır çaydaçıra." (SB5: 39). Diğer sınıflarda bu alt kategori ile ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Halk oyunları ile ilgili örneklere kitaplarda daha fazla yer verilmesi modern dans ve oyunlar karşısında halk oyunlarının unutulmasını önleyecek önemli bir adım olacaktır.

3.12. Sosyal Bilgiler Ders ve Çalışma Kitaplarında Sınıflara Göre Halk Sporları Alt Kategorisi

Sosyal bilgiler (SB) ders ve çalışma kitaplarında sınıflara göre "halk sporları" halk kültürü alt kategorisinden "güreş" ve "cirit" ile ilgili ifadeler sadece 4. sınıf ders kitabında yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitabında bu alt kategori ile ilgili 14

ifadeden biri şöyledir: "Geleneksel Türk sporu olan yağlı güreşte, oyuncular vücutlarına yağ sürerek güreşirler." (SB4: 43). Diğer sınıflarda bu alt kategori ile ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Bütün halk kültürü öğelerinde olduğu gibi, halk sporlarının devamlılığına öğrencilerin katkıda bulunabilmesi için tanınması gerekir. Bu nedenle halk sporları ile ilgili ders kitaplarındaki örnekler çeşitlendirilmelidir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

İlköğretim sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında halk kültürü öğelerine ne düzeyde yer verildiğini ortaya koymak üzere yürütülen bu araştırmanın sonucunda, mevsimlik bayramlar, çocuk oyunları, evlenme, işleme, kadın giysi-kuşam-süslemesi, yemek-yiyecek-içecek, Karagöz, atasözü, resmi ve anıtsal niteliği olmayan ev, halk müziği/çalgısı, Türk halk oyunları, güreş ve cirit ile ilgili ifade ve etkinliğe daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir. Buna karşılık; halk kültürü öğelerinden hammaddeyi deri olan el sanatları, aşçılar ve aşçılık, özel gün yemekleri-içecekleri, kışlık hazırlıkları, kukla, ortaoyunu, meddahlık, hokkabazlık, köy seyirlik oyunları, ağıt, bilmece, masal, aşık edebiyatı, bölgelere göre türküler, halk oyunlarının oynanma geleneği, halk oyunlarında giyim, güreş ve cirit dışındaki halk sporları ile ilgili ifadeler ise sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında hiç bulunmamaktadır. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında, en fazla halk kültürü öğesi ile ilgili ifade ve etkinlik 4. sınıfta, en az ise 7. sınıfta yer almaktadır. Bunun nedeninin dersin öğretim programından kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında kültür ile ilgili daha fazla kazanım ifadesi bulunmaktadır. Sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında halk kültürü öğelerinin bütün kategorileri ile ilgili örneklerle yer verilmemiştir. Nitekim, sosyal bilgilerin sosyal bilimlerle ilgili konulara disiplinlerarası bir bakış açısıyla yaklaşması nedeniyle kazanımlarda kültüre ait bir ifade bulunmasa dahi halk kültürü öğelerine ders kitaplarının işlenişinde yer verilebilir. Bu araştırma ile ilgili ya da yakın amaçlı daha önceden yapılmış başka bir araştırmaya ulaşılamadığı için karşılaştırma yapılamamıştır.

Aşağıda sosyal bilgiler ders ve çalışma kitaplarında kullanılabilir; bu araştırmanın alt kategorileri olarak belirlenen halk kültürü öğelerinden örnekler verilmiştir. Bu örnekler sosyal bilgiler dersinin özellikle "Birey ve Toplum", "Kültür ve Miras", "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Üretim, Dağıtım ve Tüketim", "Güç, Yönetim ve Toplum" ile "Küresel Bağlantılar öğrenme alanlarına ait 4, 5, 6 ve 7. sınıf ünitelerinin tamamında kullanılabilir. Araştırmanın kapsamı dahilinde verilen bu örneklerle ilgili öneriler şunlardır:

1. Bayramlar-törenler-kutlamalar: Dini ve millî bayramlar, Nevruz ve Hıdırellezin yanında yaz ve gündönümü bayramları, çoban bayramları, bağcı bayramları vb.
2. Çocuk Oyunları ve Oyuncakları: Özellikle eşli, ebeli, takımlı oynanan oyunlar, sayışmalar, tekerlemeler, folklorik oyuncaklar (ahşap oyuncaklar, bez bebekler, aşık, bilye vb.).
3. Gelenek-Görenek ve İnançlar: Doğum, çocukluk çağı, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm ile ilgili gelenek-görenek ve inançlar.
4. Geleneksel El Sanatları: İşlemenin yanında unutulmaya yüz tutmuş hammaddesi farklı olan (ağaç-ahşap, taş, toprak, metal vb.) el sanatları (yemenicilik, semercilik, lüle/oltu taşı işçiliği, çinicilik, çömlekçilik, telkari, bakırcılık vb.).
5. Geleneksel Giyim-Kuşam-Süsleme: Kadının yanında çocuk, erkek ve özel günlere ait geleneksel giyim-kuşam-süslemesi, takılar vb.
6. Geleneksel Türk Mutfağı: Türk mutfak kültürü (beslenme biçimi, tarihi gelişimi vb.), aşçılık geleneği, yemek hazırlanması-sunumu-saklanması, özel gün yemekleri, kışlık hazırlıklar.

7. Geleneksel Türk Tiyatrosu: Karagöz'ün yanında kukla, ortaoyunu, meddahlık, hokkabazlık, köy seyirlik oyunları.
8. Halk Edebiyatı: Aşık edebiyatı ile halk edebiyatının bütün türleri (destan, efsane, hikâye, şiir, bilmece, deyim, mani vb.)
9. Halk Mimarisi: Özellikle halk mimarisinde konut kültürü.
10. Halk Müziği: Halk müziğinin yanında çalgıları, halk müziği sanatçıları, âşıkları, bölgelere göre türküler vb.
11. Halk Oyunları: Halk oyunlarında giyim, oynanma geleneği vb.
12. Halk Sporları: Güreş ve ciritin yanında at, deve, boğa vb. ile ilgili halk sporları.

Yukarıda önerilen örneklerden çok daha fazlasının halk kültürümüzün zenginliği ölçüsünde bulunduğu unutulmamalıdır. Sosyal bilgiler öğretim programındaki kazanım ifadelerinde halk kültürüne yer verilmese bile, ders ve çalışma kitabı gibi öğretim materyallerinin hazırlanmasında yeri geldikçe halk kültürü öğelerine vurgu yapılabilir. Örneğin, sosyal bilgiler dersinin "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanındaki ekonomi ile ilgili bir konu olan bütçenin işlenişinde "Ayağını yorganına göre uzat." atasözü gibi birçok halk kültürü ögesi rahatlıkla kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Balcı, A. (2009).*Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Berelson, B. (1952).*Content Analysis*. New York: TheFree Pres Publishers.
- Davulcu, M. (2009). Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme. *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi*, XVII, 687-706.
- Dundes, A. (1965).*The Study of Folklore*. London: Prentice-Hall.

- Ekici, M. (1999). Halk, Halk Bilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, III , 183-190.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2003). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2013). Kültür: Türk Kültürü. 24 Nisan 2013 tarihinde <http://www.kultur.gov.tr/TR,24295/kultur.html> adresinden alınmıştır.
- Karaman Kepenekçi, Y. ve Aslan, C. (2011). Ortaöğretim Edebiyatı İle Dil ve Anlatım Ders Kitaplarında İnsan Hakları Üzerine Bir Çözümleme. *TurkishStudies*, 6 (1), 483-502.
- Karasar, N. (1986). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*. London: Sage Publications.
- MEB. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. ve 6-7. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2011). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıf Ders Kitap Setleri*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Neuman, L. W. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Çev., Sedef Özge. İstanbul: Yayın Odası.
- Oğuz, M. Ö. ve Özkan, T. S. (2004). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Tan, N. (2003). *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*. İstanbul: Kitap Matbaacılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Folk culture represents the sum of common values, behaviors and life-styles that are created, experienced, and later transferred to future generations orally or in writing, and which mainly focus on areas that are on informal and traditional. The transfer of folk culture to future generations undoubtedly contributes to the preservation of national identities against the effect globalization, which represents an inevitable process for all societies. Folklore assumes an important role in the study of the social role of folk culture, a role which can only be fulfilled through education and learning. Social studies are one of the most important courses in which folk culture can be transferred to younger generations during elementary education. Social studies is an interdisciplinary and multidisciplinary field whose subject is primarily centered on people and their lives. Although numerous studies have been conducted on textbooks prepared according to the social studies curriculum accepted in 2004 in Turkey, a review of the literature revealed that none of these studies centered on folk culture in social studies textbooks by using a holistic approach. The aim of this study was to demonstrate the extent to which folk culture was covered and included into elementary school 4th, 5th, 6th and 7th grade social study textbooks and workbooks that had been printed and distributed to schools by the Turkish Ministry of National Education for the 2011-2012 academic year.

The Method

The study was conducted based on a screening model. The source data of this study were elementary school 4th, 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks and workbooks that had been printed and distributed to schools for the 2011-2012 academic year. These textbooks and workbooks had been gradually introduced starting from 2004, and were prepared by the Ministry of National Education in accordance with 4th, 5th, 6th and 7th grade social studies curriculum. A total of eight books were evaluated within the scope of the study. As this study involved a review of printed textbooks, the use of content analysis (a qualitative study method) was preferred. In content analysis, sub-categories are considered as positive, negative or neutral according to their innate characteristics. As sub-categories were evaluated in this study without separating them according to their characteristics, a quantitative content analysis was also used. The subject of "folk culture" was considered as the main category of the study. The sub-categories of folk culture were determined according to the classification of folk culture by the Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism. In this study, "sentences" were considered as the context units, and the frequency of the sub-categories were determined for each sentence. The weight of each concept within a sentence was considered as a point. The study

performed to determine the reliability of this research identified a 93% agreement between the different researchers/coders. To ensure the validity of the study, samples were not taken from the analyzed books, and these books were evaluated without excluding any literary text. The values for the categories in these books are shown on the tables as frequencies.

Findings

In this study conducted in order to determine the extent to which elements of folk culture were included into social studies textbooks and workbooks; it was determined that these books made greater use of phrases and activities relating to seasonal holidays, children's games, marriage, handiwork, women's clothing-attire-adorning, eating-foods-drinks, Karagöz, proverbs, home and folk songs of informal and trivial nature, Turkish folk dances, and wrestling and javelin throwing. On the other hand, these social studies textbooks and workbooks made no mention of handicrafts, traditional preparations for winter, puppets, light comedies, public storytelling, illusionism, village plays, requiems, fables, literature on romance, regional folk songs, folk dance traditions, costumes associated with folk dances, and folk sports other than wrestling and javelin throwing, all of which constitute the raw materials and basic elements of folk culture. In social studies textbooks and workbooks, phrases and activities pertaining to folk culture were most frequently used in 4th grade books, and the least frequently used in 7th grade books.

Conclusions and Results

An evaluation of the study results revealed that elements of folk culture figured the most in the curriculum of 4th grade social studies classes; a similar observation was also valid for 4th grade textbooks. Based on these study results, it is possible to state that elements of folk culture do not figure sufficiently in social studies textbooks and workbooks. As it was not possible to identify any other study in the literature with a goal closely related to that of the current study, a comparison could not be performed. Elements of folk culture that might be used in social studies textbooks and workbooks, and which were selected as the sub-categories of this study, have already been mentioned in the previous sections. Such examples can be used in all units of 4th, 5th, 6th and 7th grade social studies classes, especially in those related to learning areas such as "the Individual and Society," "Culture and Heritage," "Production, Distribution and Consumption," "Power, Governance and Society," and "Global Connections." Although the target expression of social studies curricula do not include folk culture, it should be remembered that elements of folk culture can be mentioned and emphasized where appropriate in educational materials such as textbooks and workbooks.